

БУХОРО МУСИҚА ФОЛЬКЛОРИНИНГ ТАРИХИЙ-НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАРИ

Республика илмий-назарий анжуман материаллари

2020 йил 6 ноябрь

Бухоро мусика фольклорининг тарихий- назарий ва амалий масалалари // Республика илмий-назарий анжумани. Бухоро: “Дурдона” нашриёти, 2018 й. – 244 бет.

Анжуманнинг дастурий кўмитаси

1. О.Х. Хамидов – университет ректори, раис
2. О.С. Қаҳҳоров – илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор, раис ўринбосари
3. Б.Х. Мадримов – Санъатшунослик факультети декани, аъзо
4. У.М. Миршаев – Мусика таълими кафедраси мудири в.в.б., аъзо
5. С.Д. Дўстов – Мусика таълими кафедраси ўқитувчиси п.ф.н. доцент, аъзо
6. Д.Ю. Рўзиев – Мусика таълими кафедраси ўқитувчиси п.ф.н. доцент, аъзо
7. З. Алаева – Мусика таълими кафедраси ўқитувчиси, котиба

Анжуманнинг ташкилий кўмитаси:

1. Ж.Т. Ярашев- Мусика таълими кафедраси катта ўқитувчиси P.h.d., аъзо
2. Т.И. Ражабов – Мусика таълими кафедраси ўқитувчиси, аъзо
3. И.А. Қўшаев – Мусика таълими кафедраси катта ўқитувчиси, аъзо
4. Ф.Г. Нуруллаев – Мусика таълими кафедраси катта ўқитувчиси, аъзо
5. Т.Дж. Мухамедов – Мусика таълими кафедраси ўқитувчиси, аъзо

Масъул муҳаррир:

Б.Х.Мадримов, педагогика фанлари номзоди, профессор

Такризчи:

Д.Ю. Рўзиев, педагогика фанлари номзоди, доцент

Тўпловчи ва нашрга тайёрловчи:
Б.Т. Жўраев

МУНДАРИЖА

ХАМИДОВ О.Х. Бухоро мусиқа фольклори – азалий ва абадий қадриятлар сарчашмаси	3
І ШЎЪБА	
БУХОРО МУСИҚА ФОЛЬКЛОРИ БОРАСИДАГИ ЁНДАШУВЛАРДА МУАММО ВА ЕЧИМЛАР	
АБДУЛЛАЕВ Р. Халқ мусиқа ижоди номоддий маданий мероси сифатида	4
МАДРИМОВ Б. Ҳуқуқчиларга эстетик тарбия беришда ўзбек мусиқа фольклорининг аҳамияти	7
АВЕЗОВ Р. Мавриги рақсларининг анъанавий ижроси	11
ЮСУПОВ Д. Фольклор ва кўғирчоқ театри	15
RUSTAMOV V. Joylarda havaskorlik jamoalarini tashkil etish uslubiyoti	18
РЎЗНЕВ Д.Й. Фольклор кўшиқларининг ўзига хос хусусиятлари	22
ҲАСАНОВ Ҳ.Р. Халқ оғзаки ижодида – сўз санъатининг ўрни	26
XIDIROV A. Buxoro qadimgi saroy maktabida folklor uslublari tarixi	28
SAIDIY S.B Darvish Ali Changiy ta'limoti va zamondoshlari	30
ISMOILOVA M.E Buxoro "Buxorcha"si xususida	32
NOROVA SH.U. Musiqa madaniyati darslarida o'quvchilarni xalq musiqasiga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirish metodlari	35
НУРУЛЛАЕВ Б.Г. Бухоро фольклор кўшиқлари халқнинг ижодий маъсули сифатида	38
АЛЛАЕВА З. Ўзбек мусиқа ижрочилигида болалар фольклорининг аҳамияти	42
НУРМАТОВА М.А., РАХИМОВ А.Э. Фольклорная музыка и искусство-профессиональное творчество	44
АЛЛАЯРОВА Н. Н. Оилада болаларни халқ оғзаки ижоди намуналари асосида тарбиялаш методи	47
MUXAMEDOV.T.DJ. Xalq ogzaki ijodi bo'lgan folklor va uning xususiyatlari	50
SAMIEVA M. Buxoro musiqa folklorini tadqiq etish tarixidan	53
SHAMSIYEV S.I Folklor qo'shiqlarining lokal (maxalliy) ijro uslublari	56
MURODOV M.B O'zbek folklorining janrlari xususida	58
ODILOV A.I. O'zbek musiqa folklori haqida	60
РАЖАБОВ Т. Болалар фольклор кўшиқларини ўрганиш жараёнини такомиллаштириш юзасидан тажрибалар моҳияти	62
РАХМАТУЛЛАЕВА Г Bolalar folklor qo'shiqlarini o'rganishda milliy musiqiy ta'limning o'rni va ahamiyati	66
SAMIYEVA M. Buxoro musiqa folklorining tarixiy-nazariy va amaliy masalalari	69

кабилар.
Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, миллий кадриятларнинг
фойдаланиб, таълим тарбия жараёнида болажонларда миллий ғоя, миллий
гурур, миллий ифтихор каби маънавий ахлоқий сифатларини
шакллантиради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Каримов И.А. Тарих хотирасиз келажак йўқ. Маърифат, 1998, 19 август
2. Болдирев С. Болаларни тарбиялашда ибратнинг тўғрисида. - Т.: Шарк, 1979. 12 б.
3. Иномова М. Оилада болаларни маънавий тарбиялашда миллий кадриятлар. Т: Ўқитувчи, 1995. 216 б.
4. Ибрагимова М. - Оилада болаларни маънавий тарбиясида миллий кадриятлардан фойдаланишнинг педагогик асослари. Т. Автореф. дис. пед фан. ном. 1998 йил 37 б.
5. Ҳикматалиев Д. - Ўқув жараёнида ўқувчиларнинг маданиятини миллий кадриятлар асосида шакллантириш. Автореф. дис. пед фан. ном. 2003 йил.
6. Шодмонова Ш. - Оилада кичик мактаб ёшидаги болаларда миллий кадриятлар асосида ахлоқий тарбиялашнинг педагогик асослари. Автореф. дис. ... канд. пед.. 2001 йил.

XALQ OG'ZAKI IJODI BO'LGAN FOLKLOR VA UNING XUSUSIYATLARI

Muxamedov Tulkinjon Djuraevich - o'qituvchi

Folklor-ingliz tilidan kelib chiqqan xalqaro atama bo'lib, fanga birinchi bo'lib 1846 yilda Uilyam Tomsom tomonidan kiritilgan. To'g'ridan-to'g'ri tarjimada bu "xalq donoligi", "xalq bilimlari" degan ma'nomi anglatadi va xalq ma'naviy madaniyatining turli ko'rinishlarini bildiradi. Kengroq ma'noda og'zaki janrlardan tashqari, bunga barcha folklor san'ati, xalqning ma'naviy (va ba'zan moddiy) madaniyati namoyishlari - til, e'tiqod, marosimlar, hunarmandchiligi kiradi.

Folklor - bu muallifga ega bo'lmagan va jamiyat an'analarini aks ettiruvchi xalq og'zaki ijodi. Folklor asarlari muallifi - bu noma'lum shaxs. Ularning har biri an'analar asosida yaratilgan.

Qanday folklor asarlari mavjud?

Xalq og'zaki ijodida epik janrlarga dostonlar, tarixiy va muhabbat qo'shiqlari, urf-odatlar, afsonalar, ertaklar, maqollar, naqlar kiradi. Lirik folklor janrlari marosim, beshik qo'shiqlari, oilaviy va muhabbat qo'shiqlari, nolalar, xayollardir. Drama janrlariga xalq dramalari kiradi. Shu bilan birga boshqa atamalar ham ilm-fanga kirib keldi: xalq she'riyati, xalq adabiyoti. "Xalqning og'zaki ijodi" nomi folklorning og'zaki mohiyatini yozma

adabiyotdan farqlaydi. "Xalq she'riyati" nomi folklor asari e'tiqod, urf-odat va marosimlardan ajralib turadigan belgi sifatida badiiylikni anglatadi. Ushbu belgi folklori boshqa folklor san'ati va fantastika turlari bilan bir qatorda qo'yadi.

Folklor - bu murakkab, sintetik san'at. Ko'pincha uning asarlarida turli xil san'at turlari elementlari- og'zaki, musiqiy, teatrlashtirilgan kabilarni birlashtirgan. Uni turli fanlar - tarix, psixologiya, sotsiologiya, etnologiya (etnografiya)lar o'rganadi.

Shunday qilib, Folklor xalq hayoti va marosimlari bilan chambarchas bog'liqligini ko'ramiz. Olimlarning folklorga keng yondoshishlari, nafaqat og'zaki badiiy asarlarni yozibgina qolmay, balki turli etnografik tafsilotlarni va oddiy xalq hayotining haqiqatlarini yozib olishlari bejiz emas. Folklori o'rganish ular uchun ilm-fanning o'ziga xos milliy yo'nalishi edi.

Folklori o'rganadigan fan folklorshunoslik deb ataladi. Agar biz adabiyot deganda nafaqat yozma badiiy ijodni, balki umuman og'zaki ijodni nazarda tutsak, u holda folklor adabiyotning alohida bo'limi, folklorshunoslik esa adabiyotshunoslikning bir qismidir.

Folklor og'zaki ijod. Bu so'z san'atining xususiyatlariga ega. Bu uni adabiyotga yaqin qiladi. Shu bilan birga, u o'ziga xos xususiyatlarga ega: sinkretizm, urf-odat, anonimlik, o'zgaruvchanlik va improvizatsiya.

Folklorning paydo bo'lishining dastlabki shartlari san'atning shakllanishi boshlanishi bilan ibtidoiy kommunal tizimda paydo bo'ldi. Qadimgi so'z san'ati utilitarizm (Utilitarizm (lotincha utilis - foydali) axloqdagi yo'nalish (axloq nazariyasi), unga ko'ra xatti-harakat yoki harakatning axloqiy qiymati uning foydaliligi bilan belgilanadi)ga xos edi.

Folklorning eng qadimgi ko'rinishlari sinkretik holatda bo'lgan (yunoncha synkretismos - bog'lanish so'zidan). Sinkretik holat - bu birlashish, bo'linmaslik holati. San'at hali boshqa ma'naviy faoliyat turlaridan ajralib turmagan; u boshqa ruhiy ong turlari bilan birgalikda mavjud bo'lgan. Keyinchalik sinkretizm holati, badiiy ijodning boshqa ijtimoiy ong turlari bilan bir qatorda, faoliyatning ma'naviy badiiy tuzilishining mustaqil sohasiga ajralishi bilan davom etdi.

Folklor asarlari anonym-noma'lum. Ularning muallifi xalqdir. Ularning har biri an'analar asosida yaratilgan. Bir vaqtning o'zida V.G. Belinskiy folklor asarining o'ziga xos xususiyatlari haqida shunday yozgan: "taniqli ismlar yo'q, chunki adabiyot muallifi har doim xalqdir. Uning xalqchil va sodda o'shiqlarini kim yaratganini hech kim bilmaydi, bu shunchaki bejirim va jonli tarzda turli yosh odamlar yoki qabilalarning ichki va tashqi hayotini aks ettiradi. Nasldan naslga, avloddan avlodga vaqt o'tishi bilan o'zgarib boradi: ular uni qisqartiradilar, keyin uzaytiradilar, keyin qayta tazadilar, keyin uni oshq qo'shiq bilan birlashtiradilar, so'ngra ular unga qo'shimcha ravishda oshq qo'shiqni yaratadilar - va endi she'rlar qo'shiqlardan chiqadi, va faqat xalq o'zini muallif deb atashi mumkin". Akademik D.S. Lixachev, folklor

asarida muallif yo'qligini, u haqida ma'lumot yo'qolganligi uchungina emas, balki u folklor poetikasidan chiqib kelganligi uchun ham yo'qligini ta'kidlaydi; "unga ishning tuzilishi nuqtai nazaridan muallif kerak emas. Folklor asarlarida ijrochi, ertakchi bo'lishi mumkin, ammo badiiy tuzilishning o'zi sifatida unda muallif yoki yozuvchi yo'q".

An'anaviy davomiylik katta tarixiy intervallarni - butun asrlarni qamrab oladi. Akademik A.A. Potebniyning so'zlariga ko'ra folklor: "unutilmas manbalardan kelib chiqadi, ya'ni u xotiradan og'izga, og'zidan xotiraga yetadigan darajada uzatiladi, ammo bu, albatta, xalq tushunchasining muhim qatlamidan o'tgan". Har bir folklor tashuvchisi avvalgilarga tayanib, asar matnini takrorlash, o'zgartirish, to'ldirish orqali umume'tirof etilgan an'ana doirasida ijod qiladi. Adabiyotda yozuvchi va o'quvchi, folklorda ijrochi va tinglovchi bor. Folklor asarlari doimo ular uzoq vaqt yashagan yoki, mavjud bo'lgan atrof-muhit muhriga ega. Shu sabablarga ko'ra folklor xalq ommaviy ijodi deb ataladi. Garchi ko'plab qabul qilingan an'anaviy nutq va qo'shiq uslublarni yaxshi biladigan iste'dodli ijrochilar va ijodkorlar mavjud bo'lsada, unda individual mualliflar mavjud emas. Folklor to'g'ridan-to'g'ri unda ifoda etilgan fikr va hissiyotlarda mazmunan mashhur. Folklor uslubi bo'yicha ham mashhur - ya'ni mazmunni etkazish shaklida. Xalq og'zaki ijodi, an'anaviy majoziy mazmun va an'anaviy uslubiy shakllarning barcha alomatlari va xususiyatlariga ko'ra xalqchildir. Bu folklorning jamoaviy tabiati. An'ana - folklorning eng muhim va asosiy o'ziga xos xususiyati.

Har qanday folklor asari juda ko'p sonli variantlarga ega. Variant (lotincha *variantis* - o'zgaruvchan) - folklor asarining har bir yangi ijrosi. Og'zaki asarlar mobil o'zgaruvchan xarakterga ega bo'ladi. Folklor asarining xarakterli xususiyati - bu improvizatsiya. Bu to'g'ridan-to'g'ri matnning o'zgaruvchanligi bilan bog'liq. Improvizatsiya (italyancha *improvvisazione* - kutilmaganda, birdaniga) - to'g'ridan-to'g'ri ijro jarayonida folklor asari yoki uning qismlarini yaratish. Bu xususiyat motam marosimlaridagi yiglash qo'shiqlariga ko'proq xosdir. Biroq, improvizatsiya an'analarga zid bo'lmagan va ma'lum badiiy chegaralarda bo'lgan.

Folklor asarining barcha bu xususiyatlarini hisobga olgan holda biz V.P. Anikin tomonidan berilgan folklorga nihoyatda qisqa ta'rif beramiz: "Folklor - bu xalqning an'anaviy badiiy ijodi. U og'zaki, so'z va boshqa tasviriy san'atlarga, ham eski ijodga, ham yangi davrda yaratilgan va bizning davrimizda yaratilgan yangi narsalarga bir xil darajada taalluqlidir."

Folklor, adabiyot singari, so'z san'ati. Bu adabiy atamalar: epos, lirika, dramalardan foydalanishga asos beradi. Ular odatda tur deb ataladi. Har bir tur ma'lum bir turdagi ilod yo'nalishi guruhini qamrab oladi. Janr - bu san'at turlarining bir turi (ertak, qo'shiq, maqol va boshqalar). Bu turkumga qaraganda torroq yo'nalish guruhi. Shunday qilib, turkum voqelikni tasvirlash usulini, janr esa badiiy shaklning bir turini anglatadi. Folklor tarixi - uning janrlarining o'zgarishi tarixidir. Ular folklorda barqarorroqdir. Folklorda yangi janr

shakllari, xuddi adabiyotdagi kabi, shaxslarning ijodiy faoliyati natijasida paydo bo'lmaydi, balki jamoaviy ijodiy jarayon ishtirokchilarining butun ommasi tomonidan qo'llab-quvvatlanishi kerak. Shuning uchun ularning o'zgarishi zarur tarixiy asoslarsiz sodir bo'lmaydi. Shu bilan birga, folklordagi janrlar o'zgarmaydi. Ular paydo bo'ladi, rivojlanadi va yo'q bo'lib ketadi, ularning o'rnini boshqalar egallaydi. Borliq sharoitining o'zgarishi bilan janrlar yo'q qilinadi va unutiladi. Ammo bu xalq ijodiyoti tanazzulidan dalolat bermaydi. Folklorning janr tarkibidagi o'zgarishlar-badiiy jamoaviy ijod rivojlanishining tabiiy natijasidir.

Haqiqiy hayot va uning folklorda aks etishi o'rtasidagi bog'liqlik qanday? Folklor hayotni bevosita aks ettirish bilan an'anaviylikni birlashtiradi. "Hayotning o'zi shaklida hayotning majburiy aks etishi yo'q, konventsiyaga(kelishuv) ruxsat beriladi." Bu assotsiativlik(dasturlash), o'xshashlik, ramziy ma'noda fikrlash bilan tavsiflanadi.

Adabiyotlar:

1. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йук. – Т.1998.
2. Мадримов Б.Х. Развитие музыкальной культуры в Средней Азии // Педагогическое образование и наука, 2017, №2, С. 138-139.
3. Узбек фольклори очерклари. Биринчи жилд. - Т.: 1988.Панжиев К.
4. https://licey.net/free/12analiz_proizvedenii_literatury_do_20_veka_dlya_sochinenii/53-neissyakaemyi_istochnik_ustnoe_narodnoe_tvorchestvo/stages/2530

BUXORO MUSIQA FOLKLORINI TADQIQ ETISH TARIXIDAN

M. Samieva, Bux. DU "Musiqata'limi" kafedrası 1-bosqich magistranti

Ilmiy rahbar dotsent B. Mustafoev.

Buxoro tarixi juda qadimiydir. Shu uzoq tarixiy taraqqiyotni kechirgan hududda juda boy ma'naviy meros folklor jamlangan. Buxoro folklori lokal belgilariga ko'ra alohida o'ziga xoslik larga ega. Buxoro musiqiy folklorining tabiatini, uning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish, tadqiq etish esa hamisha dolzarb bo'lib kelgan.

Buxoro folklorini hududiy to'plash va o'rganish harakatini, asosan o'tgan XIX-asrning oxiri va XX-asrning boshlaridan kuzatish mumkin.

Buxoroda og'zaki ijod, jumladan musiqiy namunalarni o'rganishda tashabbuskor bo'lganlardan biri – ustoz Sadriddin Ayniy bo'lgan. U XX-asr boshlaridayoq bunday izlanishlarni boshlab keyinchalik "Odina", "Doxunda", "Qullar", "Sudxo'ring o'limi", "Esdaliklar" singari yaratgan asarlarida xalq maqollari, qo'shiqlari, rivoyatlarini kiritgan. Bu esa uning asarlarini badiiy jozibasini, xalqchilligini va ommabopligini oshirgan. Bujihatdan "Shohqiz" lapariva "Jilvonarig'i" haqidagi mashhur xalq qo'shiqlarini eslash o'rinli.

Shuningdek, Sadriddin Ayniy Buxoro bolalarining "Ko'z boylog'ich",